

“De Liefde”

Nieuwsbrief van en over
de “Jonge Jan”
1^e uitgave - voorjaar 2001

Koren- en pelmolen “Jonge Jan” te Uithuizen maalt weer

Na het vertrek van vrijw. molenaar Piet van Tongeren, op 31-12-1999, stond de koren- en pelmolen “Jonge Jan” in Uithuizen stil. Met ingang van 1 juli 2000 werd ik door de gemeente Eemsmond, eigenaar van de molen, benoemd, maar het werd pas eind augustus, na mijn verhuizing van Wijhe naar Uithuizen, eer de molen weer regelmatig draaide. Tot dan hadden de beide molenaars van de “Eva” in Usquert (hun molen was toen nog in restauratie) de “Jonge Jan” slechts een enkele keer kunnen laten draaien.

Werkzaamheden

In de afgelopen maanden heb ik veel werk moeten verzetten om de molen weer schoon en toegankelijk voor het publiek te maken. Ook heb ik enige voorzieningen aangebracht die zowel het publiek ten goede komen, als het werken voor mijzelf op de molen vergemakkelijken.

Zo heb ik, met behulp van Roel, een bevriend molenmaker, het kammen-luiwerk, dat tijdens de restauratie niet goed was

afgesteld, weer in orde gebracht, door het luiwiel 3 cm op de luias te verplaatsen, waardoor de kammen van de luibonelaar niet langer worden vernield en het luiwerk ook weer is te gebruiken. Aan de door velen als zeer steil en gevaarlijk getypeerde trappen naar de waaier- en stellingzolder hebben we leuninggen gemaakt, zodat een bezoek nu ook voor mensen met een behoefte aan een stevig houvast mogelijk is geworden. Tot dan kwam het regelmatig voor dat bezoekers onderin de molen bleven staan en genoeg namen met een bezichtiging van de daar geplaatste elektrisch aangedreven, maar niet meer werkzame maalstoel.

Zingende stenen

De molen die sedert de restauratie van 1992-1994 er weer fraai bij staat, is voorzien van twee koppels maalstenen (tot 1963 waren er drie koppels), waarvan slechts één nog maalvaardig is. Hierop was echter al jaren niet meer gemalen en dus moest ik ook hier veel aandacht aan schenken om het geheel weer

schoon en maalvaardig te krijgen. Een naburig graanbedrijf stelde belangeloos graan beschikbaar en inmiddels heb ik de stenen weer horen zingen, want dat doen ze: zingen en heel fijn malen.

Wipkar

De maalstoel was tot voor een paar weken het enige dat onder in de molen was te zien. Van een collega molenaar kon ik een echte boeren wipkar in bruikleen krijgen en die staat er nu ook te pronken.

OPENINGSTIJDEN

Iedere dinsdag en donderdag en vaak ook zaterdag van 10-12 en van 13-16 uur.

Komt een andere dag beter uit om de “Jonge Jan” te bezoeken, maak dan even een afspraak en dit kan zowel per telefoon: 0595 43 48 25, als per email: B.Poppen@net.HCC.nl

De naamswijziging van de molen

In het 368 pagina's tellende boek

"Geschiedenis van Uithuizen van de middeleeuwen tot en met 31 december 1978"

schrijft de auteur Alje Bolt dat hem de reden onbekend is waarom de naam van de molen "De Liefde" werd gewijzigd in "Jonge Jan".

Het antwoord daarop is als volgt. In 1961/1963 werd de molen hersteld, waarna hij op 14 oktober 1963 officieel weer in gebruik werd genomen. Op de nieuw aangebrachte baard werd de naam van de molen vermeld en die naam was tot veler verrassing en van sommigen zelfs tot grote woede niet "De Liefde" maar "Jonge Jan".

De toenmalige burgemeester Brinkman vroeg daarop aan de molenaar waarom de molen niet de oude naam gekregen had.

Het antwoord van molenaar Smid was: "Börgmeester, d'r komt 'n nije noam op: want oet de Laifde is de jonge Jan geboren!" En daarmee hernoemde molenaar Smid de molen naar zijn in 1962 geboren kleinkind Jan Smid.

In een interview met oud molenaar Jan Smid en de Ommelander Courant in 1987, kort na de verkoop van de molen aan de toenmalige gemeente Hefshuizen, zegt Jan Smid:

"Toen wij hier kwamen stond de naam "De Liefde" niet op de molen. We hebben hem toen maar omgedoopt in "De Jonge Jan", naar onze kleinzoon. Die naam staat er nog steeds op. Dat zal wel niet zo blijven, want die naam had alleen voor ons maar zin."

In 1987 stelde Alje Bolt B. en W. van de toenmalige gemeente Hefshuizen schriftelijk voor de molen zijn oorspronkelijke naam "De Liefde" terug te geven.

B. en W. reageerden daarop van oordeel te zijn dat de restauratie van de molen een goede aanleiding was om te overwegen de molen zijn oorspronkelijke naam terug te geven....

Kenmerken

De molen is een typisch Groninger molen. Dit is te zien aan enkele goed waar te nemen specifieke kenmerken en wel: lisenen (soort steunberen) in de 8 hoeken, stellingschoren met zijschoren (kraaiepoten), dubbele stellingdeu-

ren, zelfzwiching op de roeden (wieken) en de nationale driekleur op de kroonlijst (de bovenste rand onder de kap).

Vuurtoren

Ondanks het feit dat de molen temidden van de dorpsbebouwing staat, wordt er bij de verschillende windrichtingen nauwelijks enige last ondervonden van de er omheen staande bebouwing en begroeiing.

Het biotoopcijfer is dan ook 4.

Vanaf de stelling is de waddendijk goed te zien en zijn bij heldere nachten zelfs de lichten van de vuurtoren van Borkum waar te nemen.

Ansichtkaart

Aangezien de laatste officiële Ansichtkaart van de molen dateert van vóór de restauratie, waarop de molen ontdaan van kleppen en in een deplorabele staat is afgedrukt, heb ik onlangs een nieuwe foto-kaart (Ansichtkaart) laten drukken, waarop de molen weer in volle glorie is te bewonderen.

De kaart is zowel in de molen als bij de VVV en op het gemeentehuis te Uithuizen te koop.

Standerdmolen

Van de vier molens die er ooit in Uithuizen hebben gestaan is de “Jonge Jan” als enige overgebleven.

Uiteraard stond deze molen, zoals vele andere in deze regio, vroeger aan de rand van het dorp. Vóór de bouw van de achtkant, in 1866, was het een standerdmolen die volgens overgeleverde bronnen in 1621 is gebouwd, ter vervanging van een nog oudere molen.

Eén van de legeringsballen op de waaierzolder (onder de pelstenen) is een kruisplaat (ongetwijfeld van de in 1866 afgebroken standaard-molen); de dubbele tanden voor de verbinding met de buitensteekband zijn duidelijk te zien.

Zelfzwichting

In de kap ligt de zware gietijzeren as, die in 1902 is gegoten (nr. 100). Aan de voorzijde van de as zit de grote askop, waar de beide stalen roeden doorheen steken, die voorzien zijn van het zelfzwichtingsysteem. Dit is een jaloeziesysteem waarmee de houten plankjes open en dicht kunnen worden getrokken.

De kap ligt los op de houten achtkant, omdat de wieken naar alle kanten op de op de wind moeten kunnen worden gekruidd.

Inrit - Doorrit

De molen heeft twee inrijpoorten, waardoor de boeren vroeger met hun paard en wagen vol zakken graan aan de ene kant naar binnen en aan de andere kant weer naar buiten konden rijden. De gebogen rijbaan van klinkers is nog steeds in de molen aanwezig.

Hoogte en indeling

De molen staat op een molenbelt van 1,5 meter (vroeger was die veel hoger) en de stelling bevindt zich op ruim 7 meter hoogte. De lengte van de roeden (wieken) is 21 meter en de molen is ca. 20 meter hoog.

In de molen zijn 5 zolders aanwezig, t.w. de waaierzolder, de maal- of pel- of stellingzolder, de steenzolder, de luizolder en helemaal bovenin de kap- of smeerzolder.

Motor

Voor de aandrijving van het koppel maalstenen op de begane grond, bevindt zich op de erboven liggende waaierzolder een HEEMAF SKA motor Nr. 490337, Type NK. 48/4 Nr. 50507, Δ 380 V 15 A, 7,4/1C KW/HP Cos ϕ C85, 144 Pmij 50~.

Pelstenen

De molen is oorspronkelijk een koren- en pelmolen en dat wil zeggen dat er vroeger zowel werd gemalen als gepeld. Door het malen verkreeg men (volkoren) meel en door het pellen van gerst ontstond gort. Vroeger was gort een belangrijk volksvoedsel – ouderen herinneren zich nog wel de gortepap en de krentjebrij. Voor het malen en pellen werden verschillende stenen gebruikt.

De twee pelstenen (zandsteen), gelegen in de met geperforeerd blik beslagen kuipen, zijn nog aanwezig, evenals de zeven en de waaierkast; de laatste is echter niet meer compleet en het geheel is niet meer in gebruik.

Enige bijbehorende stukken zijn nog wel aanwezig, maar ze zijn bij de laatste restauratie niet herplaatst.

Ook zijn nog enige rauwbeitels aanwezig.

Halslager

Het halslager is extra interessant omdat het van gietijzer is en uitgevoerd met drie holten. Zeer waarschijnlijk is het voorzien van een lagerschaal van Babbitmetaal (witte tinlegering met antimonium, lood en koper).

De pen rust in een broeksteen.

Hoe kom ik bij de molen

De molen die, komend via de N 363 vanuit Groningen, zowel vanuit de trein als vanuit de auto bij het binnenrijden in het dorp al aan de rechterzijde is te zien, staat op de hoek van de Schoolstraat, Menno-nietenkerkstraat en aan de Molenwierdstraat, en is in vier minuten lopen vanaf het station te bereiken.

Wanneer je via de Eemshavenweg (N 46, N 999) naar Uithuizen rijdt zie je, na de afslag Uithuizen genomen te hebben, aan de linkerkant de koren- en pelmolen "Windlust" te Zandeweer, waarna je (zeker bij zonnig weer) in de verte het gevlucht van de "Jonge Jan" boven het centrum van Uithuizen ziet schitteren.

Volg de borden van de VVV, ze brengen je moeiteloos bij de molen.

De sarrieshut

In de op een tiental meters ten oosten van de molen staande sarrieshut, waarin nog bedsteden aanwezig waren, heeft de laatste molenaar 40 jaar met vrouw en vijf kinderen gewoond

Vanaf 1628 werden deze huisjes in de gehele provincie Groningen bij de molens gebouwd om de belasting op het gemaal te

controleren en te innen. In de tijd van Napoleon zaten de Franse sarries in de chercheurswoning.

Groningers noemden deze ambtenaren commiezen. Sarries is een verbastering en komt van het Franse woord chercher (oud-Frans sarchier), hetgeen zoeken, naspeuren betekent. De commies die als belastingambtenaar bij de molen woonde, moest dag en nacht oplettend zijn. Veel werd er echter niet mee verdiend, want de vrouw van de commies moest er bij uit werken om het schamel inkomen aan te vullen. De sarries waren allerminst geliefd, hetgeen nog terug is te vinden in de Groninger uitdrukking "*doe bist ja sarries*", hetgeen betekent "*je bent een smeerlap*".

Ging een boer naar de molen met zijn koren, dan ging hij bij de sarrieshut heffing betalen. De molenaar kreeg voor het malen geen geld, doch in plaats daarvan kreeg hij scheprecht, d.w.z. hij mocht een schep nemen van het gemalen koren. Veelal pakte die schep groter uit dan de boer wenselijk vond en dus ontstonden er nogal eens twisten daarover. Het geschepte meel kon de molenaar weer verkopen of zelf gebruiken. Zowel de molenaar, de sarries als de bakker waren vaak doelwit van spotternij.

De sarrieshut is in 1993/1994 dusdanig ingrijpend gerestaureerd, dat er m.n. inwendig niets meer is terug te herkennen aan de tijden van weleer. Het gebouwtje staat onder bescherming van Monumentenzorg en doet nu dienst als VVV kantoor. Telefoon 0595 43 40 51.

VVV openingstijden:

van 1 april t/m 30 september: maandag t/m vrijdag van 9.30 tot 16.30 uur en zaterdag van 13.00 tot 16.00 uur;

van 1 oktober t/m 31 maart:

maandag gesloten
dinsdag t/m vrijdag van 10.00 tot 16.00 uur
zaterdag van 14.00 tot 16.00 uur.

Homepage

De molen "Jonge Jan" en diens geschiedenis heb ik uitvoerig beschreven op mijn homepage, die is voorzien van een drietal foto's. URL: <http://www.inter.nl.net/hcc/B.Poppen>

COLOFON

Tekst, opmaak en samenstelling: Bob Poppen

Reacties: Ripperdadrift
16, 9981 LH Uithuizen
of per email:
B.Poppen@net.HCC.nl